

Дисциплінарний статус історії сучасності у Великій Британії у першій половині ХХ ст.

Проаналізовано становлення історії сучасності у Великій Британії у першій половині ХХ ст. З'ясовано тематику та коло проблем у працях британських істориків сучасності.

Ключові слова: Велика Британія, історія сучасності, політична історія, суспільствознавство.

На даному етапі розвитку історичної науки у її межах можна констатувати факт фрагментації на ряд окремих суб–дисциплін. Ні у кого не виникає спірних питань про виділенні соціальної, політичної, економічної історії, які набули статусу окремих галузей історичного знання ще на етапі становлення професіоналізації історичної науки. Що стосується інших субдисциплін, таких як історія ідей, гендерна історія, історія повсякдення тощо, то їхнє становлення відбувалося на протязі ХХ століття у період популяризації міждисциплінарних методів соціального пізнання, внаслідок чого їхній дисциплінарний статус на сьогоднішній день є предметом багатьох наукових дискусій.

Однією із історичних дисциплін із невизначеним досі дисциплінарним статусом є історія сучасності, яка, перебуваючи на стику різних суспільствознавчих наук (історії, філософії, політології, соціології, соціальної психології, політекономії тощо) втім залишається об'єктом зацікавлення істориків ще з часів Геродота. Із цього приводу А. Тойнбі зазначив, що «якщо не враховувати історичний фон минулого, то це теперішнє може стати нерозгаданою загадкою, і у спробах справитися із нею людина діє, яка однак не мислить історично, може просто заблукати серед трьох сосен» [2,с.85]. Однак, багато істориків відмовляються від розгляду історії сучасності, як предметної сфери історичної науки, тоді як представники інших наук, займаючись історією сучасності, та використовуючи наукові методи історичного пізнання, не схильні ідентифікувати себе істориками.

З огляду на це, завданням даної статті є на прикладі розгляду суто академічної історії та суспільствознавчих студій загалом у Великій Британії у першій половині ХХ ст., довести, що історія сучасності вже у цей час займала певне місце у межах соціогуманітаристики, як складова частина історичної науки.

Складася парадоксальна ситуація, у якій історія сучасності у Британії у першій половині ХХ ст. не є об'єктом розгляду суто академічної спільноти істориків. При цьому історіографічний процес характеризується появою як узагальнюючих праць [4;19], так і робіт, присвячених науковим доробкам окремих істориків сучасності [5;16;21;23]. Однак навіть у цих працях, значною мірою сконцентрованих на розгляді концептуальних засад історії сучасності, дослідник рідко натрапляє на цей термін.

З метою реконструкції ситуації, у якій відбулося становлення історії сучасності, перш за все, потрібно з'ясувати, яке місце займала ця дисципліна у британській соціогуманітаристиці, якою мірою вона була поглинута процесами академізації та інституціоналізації тощо. Отже, на кін. ХІХ – поч. ХХ ст. академічний світ включав у себе сукупність закладів та об'єднань, які мають свої функції і виконують свої «місії» у рамках професії. Як стверджує Г.І. Зверева, спільнота істориків у Великій Британії у цей час складається із професіоналів, що працюють у системі вищої школи, дослідницьких закладах та інших об'єднаннях [1,с.36].

Однак історична наука кристалізується, як самодостатня наукова дисципліна, не відразу, що можна охарактеризувати, як незавершений процес інституціоналізації історичної науки. Так, у Оксфорді історичний факультет був відкритий на базі історичного відділення – школи нової історії у межах гуманітарного факультету мистецтв [1,с.38]. Це говорить про те, що на даному етапі історична наука значною мірою була не відділена від інших гуманітарних наук. Популяризм нової та новітньої історії була значною,

про що говорить той факт, що перші професори історичного факультету Оксфорда У.Стаббс, Ф.Пауелл, Ч.Ферс та інші були фахівцями із політичної та конституційної історії Нового і Новітнього часу. При цьому нова та новітня історія, як і уся історична наука в цілому, були тісно прив'язані до політики та суспільствознавчих студій, що узгоджувалося із вікторіанською традицією XIX ст.

Згідно із Дж.Барроу, концепція історичного континуїтету, висунута вікторіанськими істориками, була взаємопов'язаною із іншими аспектами британської інтелектуальної історії, зокрема із політичним вченням вікторіанської доби [7,с.2]. Із цього приводу доречно згадати слова професора кафедри Нової історії Оксфорду наприкінці XIX ст. Е.Фрімена, який стверджував, що «наша минула історія є власністю ліберала», однак потім додає, що «принципи сучасної політики зберігають певну автентичність і не є цілком виведеними із найдавніших часів» [12,с.10].

Більше того, історична наука була прив'язана до мистецтвознавчих студій, що піддавало сумніву науковий характер британської історіографії. Можна відзначити, що у цей час не було усталеного уявлення про історію, як науку, а історія сучасності не мала статусу окремої дисципліни. Так, спеціаліст в області британської політичної історії Нового часу Ч.Ферс доводив, що історія представляє собою особливу дисципліну, будучи «частково галуззю науки, а частково – областю літератури» [11,с.28–31]. Він неодноразово вказував на необхідність зміцнення учбового плану, який, за його словами, забезпечував «прекрасну підготовку журналістів, але не майбутніх істориків. Цю думку підтверджує дослідник французького ліберального інтернаціоналізму К.–П. Сік, який відзначає, що значна частина робіт в галузі соціогуманітарного вчення, у Франції, Великій Британії та США на початку XX ст. «імпортували ідеї із журналізму» [22,с.106].

Треба відзначити, що журналістська справа та історія сучасності у Британії були доволі пов'язаними. Так, А.Тойнбі згадував, що до того, як він отримав статус серйозного дослідника, йому доводилося заробляти на життя журналістською справою [2,с.70]. Більше того, цей історик на замовлення Королівського товариства із вивчення міжнародних відносин (Четем–Хаусу) видавав протягом міжвоєнного періоду, та в перші повоєнні роки «Огляд міжнародних відносин», за що він взявся виключно із меркантильних причин [2,с.75].

Зі слів самого А.Тойнбі «Огляд міжнародних відносин», присвячений історії сучасності, надзвичайно став у пригоді при написанні його фундаментальної праці «Осягнення історії»: «Коли досліджуєш історію минулих поколінь, доводиться воскрешати цілі мертві покоління у своїй уяві. Представити собі, якими вони були при житті, можна лише за аналогією із тим, що ми знаємо про живих, тобто про наших сучасників. Із цього приводу абсолютною необхідністю є те, щоб будь-який історик стояв однією ногою у сучасній історії...». Думку А.Тойнбі із цього приводу розвиває Е.Карр, який у праці, присвяченій теоретичній розробці проблем історичної науки, писав: «...ми можемо споглядати минуле та досягнути розуміння минулого, лише очима теперішнього. Історик належить власному часові» [10,с.25]. Однак, згідно із А.Тойнбі, за діалектичним принципом зв'язок теперішнього із минулим є також зворотним: «... Не приносячи історичного фону у картину теперішнього, неможливо розібратися у сучасних подіях» [2,с.86]. Таким чином, згідно з А.Тойнбі, сучасність у будь-якому випадку повинна бути сферою інтересів професійного історика.

Як відмічає Г.І. Зверева, у першій половині XX ст. переважаючими студіями у Оксфорді були політична і конституційна історія Англії, випускниками якого були такі історики сучасності, як Дж.Мюррей, А.Ціммерн та Дж.Брайс. Цікаво відзначити, що ці історики до того, як зацікавилися проблемами сучасної історії, набули статусу спеціалістів із античної історії, або, як прийнято це називати у Британії, класики. Не дивним тоді здається той факт, що в даний період виникають праці із використанням компаративістського, або історико–порівняльного методу, де грецька полісна система порівнюється із Європою [18,с.3], а Римська імперія – із Британською [6,с.5].

Політико – конституційна проблематика визначала також предметне поле історії сучасності, як і історичної науки в цілому. Саме тому серед британського академічного загалу істориків під історією сучасності розумілося, перш за все, розгляд основних проблем політичного та економічного життя суспільства.

Значної популярності набула нова історія також у Кембриджі наприкінці XIX – на поч. XX ст. У британській історіографії за цим навчальним закладом закріпилася назва Кембриджської школи Нової історії (Дж.Сілі, Дж.Актон, Дж.Барі, які по черзі займали кафедру Нової історії) [1,с.42]. Характерною ознакою також було те, що становлення цієї школи пов'язано із діяльністю видних британських політологів, економістів, правознавців, які працювали у коледжах цього університету. Як і випадку із Оксфордським університетом, у Кембриджі історія сучасності, виступала предметним полем для представників різних наук, не будучи прив'язаною лише до історичного факультету.

Більше того, у цей час, як відмічають дослідники, в академічних колах Кембриджу панувало переконання про історію (особливо, історію сучасності), як фундамент політичної науки та політичного управління. Як відзначав сер Дж.Сілі, «політики є вульгарними, коли вони не піддаються лібералізації з-боку історії» [3,с.5]. Думки Дж.Сілі поділяв його наступник на посаді голови кафедри Нової історії Дж.Баррі, який, говорячи про академічну історію, відмічає, що «це є важливим не лише для усіх студентів-істориків, не лише для тих, хто зробив історію спеціальним роботою свого життя, а й для тих, хто вивчає її, як частину ліберальної освіти» [8,с.8]. Цілком практичного характеру надає сучасній історії сер Дж.Актон, який вважав, що «для політичної науки служить інша наука, яка впливає із загального потоку історії... і знання про минуле, істинні свідчення, отримані на підставі досвіду, є доволі практичними у якості інструмента дії та сили у процесі творення майбутнього» [3,с.6].

Потрібно відзначити, що в умовах зростаючої глобалізації, інтернаціоналізації та формування міжнародної правничої системи перевага у британській історіографії надавалася зовнішньополітичним та імперським сюжетам, що знову ж таки було успадкованим істориками сучасності [14,с.536–546]. Особливо це є характерним для Дж.П. Гуча, Л.Картіса, А.Ціммерна, які прагнули на сучасному етапі розвитку Британської імперії відмити її проблеми та перспективи. В університеті в Абердині навіть було організовано читання лекцій по британській імперській історії [17,с.99–100]. Однак сферою зацікавлення британських істориків сучасності була не лише британська історія. На думку Е.Карра, це було пов'язано, перш за все, із зовнішньополітичними амбіціями Британської імперії, і прагненням її представників поширювати англо-саксонські цінності, а з ними свій вплив, на різні частини світу. Оскільки Перша світова війна надала цим проблемам значного масштабу, то зрозуміло, що вони стали основною темою зацікавлення британських гуманітаріїв [9,с.49].

По мірі становлення професійної історичної науки у її межах проходило формування автономних суб-дисциплін, таких як історія державної влади, історія політичних партій, історія дипломатії і міжнародних відносин, політична біографія тощо. З приводу цього Г.І. Зверева пише, що власне історію на протязі першої половини XX ст. далеко не завжди продукували академічні історики. Становлення самої історії, як академічної дисципліни у межах британської соціогуманітаристики, як і процес завершення інституціоналізації історичної науки, припадає лише на середину XX ст. [1,с.63].

Дійсно, якщо розглянути провідних спеціалістів із історії сучасності у Британії, то професіональними істориками, при чому з певними ремарками, можна вважати Дж.Гуча (який, будучи відомим серед європейських та американських істориків, утім у Британії не займав серйозної академічної позиції), А.Тойнбі (котрого частина наукової спільноти не визнавала істориком [5,с.2–3]), Е.Карра (який при здійсненні оглядів історії сучасності ідентифікував цей рід занять міжнародною політикою), Дж.Мюррея (який ідентифікував себе спеціалістом із класики), А.Ціммерна (який мав також лекційні курси із соціології), Дж.Брайса (який очолював не лише кафедри історії, а й конституційної та цивільного права), тоді як Н.Енджелл, Дж.Гобсон, Г.Брейлсфорд та Л.Вульф асоціювалися скоріше із публіцистикою та були спеціалістами із міжнародної політики. Навіть у цей час, у зв'язку зі зближенням історії із соціальними науками і розвитком міждисциплінарних підходів у академічних колах нерідко звучало побоювання з приводу зникнення «чистої історії» і її розчинення у широких гуманітарних та соціальних курсах. Тим не менше, адаптація дослідницьких областей із других дисциплін до британської історіографії проходило досить складно [1,с.114–115].

Як відзначав у своїй інаугуральній лекції в честь зайняття посади голови кафедри Нової історії у Кембриджському університеті у 1895 р. сер Дж.Актон, саме у Франції,

а не у Британії «особлива увага приділяється дослідженню сьогодення, адже там уже є курси з історії сучасності і видані відповідні підручники». Але разом з тим він застерігає, що «у той же час ми повинні розуміти обставини, які відрізняють дві епохи. Новітній час відрізняється від Нового тим, що значна частина фактів не може бути достовірно встановлена... Певні ключі до розгадки таємниці завжди є прихованими, і ми можемо гарантувати точність лише після того, як мине час сучасної генерації» [3,с.6]. Таким чином, цей історик дає зрозуміти, що у Британії ще зарано говорити про історію сучасності, як окрему наукову дисципліну.

Більше того, у цей час можна констатувати відсутність єдиного термінологічного апарату серед британського академічного загалу при розгляді даного сегменту історичного знання. Якщо сер Дж.Актон наприкінці XIX – на поч. XX ст. у своєму курсі лекцій схильний використовувати термін «сучасна історія» (contemporary history), то вже у 1910 р. виходить 12-ий том Кембриджської Нової історії під назвою «Найновіша доба» (The latest age) [20,с.3], а кількома роками пізніше Дж.Гуч видає свою працю під назвою «Історія нашого часу» (History of our time) [13,с.5]. Ситуацію ще більше ускладнює дефініція А.Тойнбі, який у своїх спогадах писав, що йому «випало жити у Західному світі у період його переходу від сучасної у постсучасну епоху його історії...» [2,с.18–19].

Можна відзначити також різницю у підходах при визначенні нижньої хронологічної межі історії сучасності. Якщо сер Дж.Актон та укладачі 12-го тому Кембриджської нової історії за початок відліку беруть закінчення франко–пруської війни у 1871 р., то Дж.Гуч на початку 10–их років XX ст. починає свій виклад історії сучасності із 1885 р., тобто з часу, коли зародилося сучасне йому покоління. Для А.Тойнбі такою межею, яка якісно відмежовує різні історичні епохи для західного світу, є початок останньої третини XIX ст. [2,с.5].

Таким чином, можна підсумувати, що у першій половині XX століття історія сучасності у Британії ще не набула статусу окремої наукової дисципліни, і асоціювалася із наріжними соціальними, політичними, економічними та етичними проблемами тодішнього часу, будучи сферою зацікавлення гуманітаріїв, суспільствознавців, політиків, публіцистів тощо. Однак ще з часів Вікторіанської доби сучасна історія, будучи прив'язана до суспільствознавчих студій, не переставала бути предметною сферою зацікавлення академічних істориків, у яких виникла нагальна потреба на початку XX ст., в епоху інтернаціоналізації, глобалізації та інтенсифікації світової історії, застосувати свої знання минулого з метою осмислення проблем сучасності.

Доказом цього стали як перші розвідки із сучасної історії Е.Карра, А.Тойнбі, Дж.Гуча, А.Ціммерна, Л.Вульфа, Дж.Мюррея, присвячені суто історії сучасності, так і праці, присвячені загальній історичній тематиці чи історіософії визнаних істориків Е.Фрімена, Дж.Актона, Дж.Барі, а пізніше Е.Карра та А.Тойнбі, у яких історія сучасності трактується як неодмінна складова усього історичного процесу, осмислення якої є неможливим без минулого, і без якої неможливим є проектування майбутнього. Все це давало підстави говорити про те, що на середину XX століття в межах історії сучасності почала виділятися вузькоспеціалізована тематика, а сучасна історія була вписана визнаними британськими істориками зі світовим ім'ям у загальні історіософські схеми, без яких є неможливим академічне пізнання соціальної дійсності.

Список використаних джерел

1. Зверева Г.И. Британская историография в контексте академической культуры XX века. Дисс. ... док. истор. наук. – М., 1998. – 455 с.
2. Тойнби А. Дж. Пережитое. Мои встречи / Пер. с англ. М.Ф. Носова. – М.: Айрис-пресс, 2003. – 672 с.
3. Acton J. Lectures on Modern History / John Acton. – London: Macmillan and Company, 1906. – 240 p.
4. Ashvorth L. International Relations and the Labour Party: Intellectuals and Policy Making from 1918–1945 / Lucian M. Ashvorth. – London – New–York: Tauris Academic Studies, 2007. – 306 p.
5. Becque P. The Tragedy of Reason: Toynbee's Search for a Middle Way. Draft Paper for presentation at the Political Studies Association (PSA) Graduate Conference, Oxford, 6–7th December 2010. – 14 p.

6. Bryce J. The Ancient Roman Empire and the British Empire in India / James Bryce. The Diffusion of Roman and English Law throughout the World. Two Historical Studies / James Bryce. – L.: Humphrey Milford, 1914. – 138 p.
7. Burrow J. A Liberal Descent. Victorian historians and the English past / J. Burrow. – C.: Cambridge University Press, 2008. – 308 p.
8. Burry J.B. An Inaugural Lecture. Delivered in the Divinity School Cambridge on January 16, 1903. – Cambridge: University Press, 1903. – 39 p.
9. Carr E.H. The Twenty year's crisis 1919–1939: An Introduction to the study of foreign relations / Edward Hallett Carr. – N.–Y., 1962. – 244 p.
10. Carr E.H. What is History? The George Macaulay Trevelyan lectures delivered in the university of Cambridge, January – March 1961 / Edited by R. W. Davies. – N.–Y.: Penguin Books, 1987. – 188 p.
11. Firth Ch. Commentary of Macaulay History of England / Ch.Firth. – L., 1938. – 375 p.
12. Freeman E. The Growth of the English Constitution from the earliest times / E.Freeman. – L.: Macmillan and Co, 1876. – 234 p.
13. Gooch G.P. History of our time, 1885–1911 / [edited by H.Fisher, G.Murray, A.Thompson]. – L.: Williams and Norgate, 1913. – 260 p.
14. Kitson Clarc G. A. Hundred years of the Teaching of History at Cambridge, 1873–1973 // The Historical Journal. – 1973. – T.XVI, №3. – P.536–546.
15. Koot G. English Historical Economists and the Emergence of Economic History in England // History of Political Economy. – 1980. – T.12, №2. – P.194–199.
16. Long D. Towards a new liberal internationalism. The international theory of J.A. Hobson / D.Long. – C: Cambridge university press, 1996. – 286 p.
17. McLachlan J. The Origin and Early Development of the Cambridge Historical Tripos // Cambridge Historical Journal. 1947. – T.IX, №1. – P.112–135.
18. Murray G. Our Great War and The Great War of the ancient Greeks / Gilbert Murray – N.–Y.: Thomas Seltzer, 1920 – 78 p.
19. Osiander A. Rereading Early Twentieth–Century IR Theory: Idealism Revisited / International Studies Quarterly. – 1998. – №42. – P.409–432.
20. The Cambridge Modern History in 14 volumes / [planned by the Late Lord Acton LL. D. Regius Professor of Modern History, edited by A. W. Ward, G. W. Prothero, S. Leathes]. – L.: The Macmillan Company, 1920. – Vol. XII. The Latest Age. – 1033 p.
21. Thinkers of the Twenty Years' crisis: Interwar Idealism re–assessed / [edited Long D., and Wilson P.]. – Oxford: Clarendon Press, 1995. – 346 p.
22. Sick K–P. A New Idea of Europe: The Liberal Internationalism of the Nouvelle revue Francaise (1919–1925) // European Political Economy Review. – 2003. – T.1, №.1. – P.105–117.
23. Wilson P. The International Theory of Leonard Woolf: A Study in Twentieth–Century Idealism / Peter Wilson. – N.–Y.: Palgrave Macmillan, 2003. – 284 p.

Ганцян Р.Ю. Дисциплинарный статус истории современности в Великобритании в первой половине XX в.

Проанализировано становление истории современности в Великобритании в первой половине XX в. Выявлено тематику и круг проблем в трудах британских историков современности.

Ключевые слова: Великобритания, история современности, политическая история, обществоведение.

Hantsyan, R. Y. Disciplinary status of current history in Great Britain in the first half of the twentieth century

The article analyzes the development of current history in Great Britain in the first half of the twentieth century. It is shown range of topics and issues in the works of British specialists in current history.

Key words: Great Britain, current history, political history, social studies.